

DİLEK GÜVEN • 6-7 Eylül 1955 Olayları

DİLEK GÜVEN 1969'da Braunschweig/Almanya'da doğdu. Hannover Üniversitesi'nde siyasal bilimler, sosyoloji ve sosyopsikoloji öğrenimi gördü. "İttihat ve Terakki Döneminde Türk Milliyetçiliği" başlıklı teziyle sosyoloji yüksek lisansını tamamladı. Yine Almanya'da Bochum Üniversitesi Tarih Bölümü'ne sunduğu "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olayları" başlıklı teziyle doktor unvanını kazandı.

Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005 (2 baskı)

*Nationalismus, Sozialer Wandel und Minderheiten:
Die Ausschreitungen gegen die Nichtmuslime der Türkei
(6-7 September 1955)*

İletişim Yayınları 1182 • Tarih Dizisi 40

ISBN-13: 978-975-05-0436-5

© 2006 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-8. Baskı 2006-2021, İstanbul

9. Baskı 2022, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI 6-7 Eylül 1955, İstiklâl Caddesi (Foto Hisar)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Mustafa Ürgen

DİZİN Hasan Deniz - Nurgül Şimşek

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

DİLEK GÜVEN
Cumhuriyet Dönemi
Azınlık Politikaları ve
Stratejileri Bağlamında
6-7 Eylül 1955
Olayları

*Nationalismus, Sozialer Wandel und Minderheiten:
Die Ausschreitungen gegen die Nichtmuslime
der Türkei (6./7. September 1955)*

ÇEVİREN *Bahar Şahin*

İçindekiler

KISALTMALAR.....8

Önsöz 9

Giriş.....11

Araştırmanın konusu ve amacı 11

Araştırma düzeyi 15

Yöntem.....19

Yönteme ilişkin ön düşünceler.....19

Arşiv çalışması.....19

Mülakatlar.....21

Orijinal kaynakların kullanımı.....24

BİRİNCİ BÖLÜM

6-7 Eylül Olayları'nı Yeniden Kurgulamak.....25

Başlangıç aşaması.....26

Güvenlik güçlerinin pasifliği.....33

Müslüman halkın şiddet olaylarına ilk tepkisi.....36

İzmir'deki saldırılar	39
Ankara'daki saldırılar	42
Olayların ardından hükümetin aldığı ilk önlemler	43
Hasar	48
<i>Maddi hasar</i>	48
<i>Hırsızlık</i>	52
<i>Yaralama olayları ve ölümler</i>	54
<i>Devletin tazminat ödemeleri</i>	56

İKİNCİ BÖLÜM

6-7 Eylül Olayları'nın Baş Aktörleri	69
İstanbul'daki özel mahkemeler	69
<i>Komünistlerin suçlanması</i>	73
<i>Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin, öğrenci birliklerinin ve sendikaların rolü</i>	75
<i>İstanbul Ekspres</i> gazetesi ve Milli Emniyet Hizmetleri (MAH)	92
Hükümet üyeleri	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

6-7 Eylül Olayları'nın Perde Arkası	103
Türk milliyetçiliği ve etnik-mezhepsel homojenleştirme politikası	103
<i>Ekonomi ve bürokrasinin Türkleştirilmesi</i>	108
<i>Dilin Türkleştirilmesi</i>	113
<i>Kültür ve eğitim kurumlarının Türkleştirilmesi</i>	115
<i>İskân politikaları</i>	117
<i>Gayrimüslimlerin askerlik hizmetine alınması (1941)</i>	133
<i>Varlık Vergisi (1942)</i>	135
<i>Çok partili sisteme geçişten sonra gayrimüslimlerin durumu</i>	146
<i>Demokrat Parti ve gayrimüslim azınlık</i>	155

6-7 Eylül olayları ve gayrimüslim azınlığın göçü	168
1950'li yılların politik ve sosyoekonomik koşulları çerçevesinde 6-7 Eylül Olayları.....	184
Kıbrıs sorunu ve İngiltere'nin olaylardaki payı.....	192
Sonuç	207
EKLER	213
EK 1. Tahrip edilen kiliselerin listesi	215
EK 2. Tahrip edilen okulların listesi.....	218
EK 3. AESF, Fahri Çoker dosyasına göre 6-7 Eylül Olayları'nın hasar endeksi.....	220
KAYNAKÇA	221
DİZİN	237

KISALTMALAR

AESF	Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Arşivi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CADN	Nantes Diplomatik Arşiv Merkezi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CO	Kolonyal Ofis
DP	Demokrat Parti
FO	Dış İlişkiler Ofisi
KTC	Kıbrıs Türktür Cemiyeti
MAH	Milli Emniyet Hizmetleri
M.T.T.B.	Milli Türk Talebe Birliği
NARA	Ulusal Arşivler ve Kayıtlar İdaresi
PA AA	Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi
PREM	Başbakanlık Ofisi
PRO	İngiliz Devlet Arşivi
T.M.T.F.	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
T.M.G.T.	Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı

Önsöz

6-7 Eylül 1955 olaylarına tanık olmamış bir nesile dahil olmak kuşkusuz beni bu araştırmaya yönlendiren olgulardan biriydi. Ayaklanmalarla ilgili var olan bilgi kırıntıları yaşanmış ve bize aktarılan trajediyi anlatmak ve nedenlerini anlamak için yeterli gelmiyordu. Kemalist uluslaşma projesini daha iyi değerlendirebilmek için Cumhuriyet dönemindeki tüm azınlık karşıtı politikalarının analizinin gerekli olduğu düşüncesi ise bu teze başlamamın başka bir nedeniydi.

Elinizdeki kitap 2004 yılında Almanya'nın Bochum Ruhr Üniversitesi Tarih Fakültesi tarafından kabul edilen doktora tezimin, bazı küçük düzeltmeler dışında, Almanca aslından yapılan çevirisidir.

Bu tez, birçok kişinin yol göstericiliği ve teşviki olmadan oluşamazdı. İlk başta hocam Fikret Adanır'a çok yönlü desteği ve yapıcı eleştirileri için teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevgili arkadaş ve meslektaşlarım Christoph Ramm ve Berna Pekesen zamanlarını cömertçe tahsis ederek taslak metni okuyup değerli yönlendirmelerde bulundular – onlara şükran borçlarımı belirtmek isterim. Kitabın Tarih Vakfı'ndan çıkan 1. ve 2. baskısındaki hatalara dikkat çeken Elçin Macar'a ayrıca teşekkür ederim.

Tüm çalışma Alman araştırma kurumu (Deutsche Forschungsgemeinschaft) tarafından finanse edilmiştir.

Bu tezin araştırma ile yazılma safhasında eleştiri ve düşünceleriyle katkıda bulunan, moral destek sağlayan dostlarıma, özellikle tüm Alatlı ailesine, Ayşegül Şoran'a, Salasa'ya, Yasemin ve Nesrin Taşkiran ile Murat Gören'e müteşekkirim.

Merakla çalışmanın bitimini gözeten aileme ise her daim verdikleri destek için ne kadar teşekkür etsem azdır.

DİLEK GÜVEN

Giriş

Araştırmanın konusu ve amacı

Elinizdeki çalışma, çokuluslu Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türk ulus-devletine geçiş sorunsalıyla ilgilidir. Dinsel ve dinsel olarak karışık bir nüfusa sahip olan çokuluslu Osmanlı İmparatorluğu da, 19. yüzyıldaki ulus-devlet kurma çabalarından nasibini almıştı. 18. yüzyılın yarısından 20. yüzyılın başına kadar geçen süre, Rumların, Sırpaların ve Bulgarların bağımsız devletlerinin kuruluşuna sahne olmuştu. Ermeniler, Kürtler ve Araplar arasında da ayrılıkçı eğilimler kendini gösteriyordu. Reform hareketi, Tanzimat'ın bütünleştirici ideolojisi, Osmanlılık, imparatorluk halklarının birbirinden farklı çıkarlarını parlamenter bir sistem çerçevesinde uzlaştırmaya çalışan denemeler olarak ele alınabilir. Sultanın tüm tebaası, ait oldukları din ya da etnik grup ne olursa olsun, bir ve tek Osmanlı devletinin yasalar önünde eşit yurttaşları olacaklardı. 1908'den sonra Jön Türkler tarafından da sürdürülen bu deneme; eski "millet sistemi"nin, demokratik meşruluğu olan ve seküler bir devletle değişimini öngörüyordu. Ancak böylesi bir deneme de Osmanlı halklarının ulusal kurtuluş hareketlerini durdurmayacaktı. Bu hareketlerin elitleri, kendileri için daha